

Opinia o projekcie:

„Gospodarka wodna i ochrona wód – wody gruntowe na terenie użytku ekologicznego Traszki Ratajskie – koncepcja i projekt ujęcia wód deszczowych z dachu szkoły i zasilanie nimi stawu

dr Mariusz Rybacki

1. Znaczenie terenu użytku ekologicznego „Traszki Ratajskie” w parku na Os. Tysiąclecia dla płazów

Użytek ekologiczny „Traszki Ratajskie” (Ryc. 1-2) został ustanowiony uchwałą Rady Miasta Poznania w 2011 r. Rodzaj użytku: siedlisko przyrodnicze i stanowisko rzadkich lub chronionych gatunków, wartość przyrodnicza: ostoja chronionych gatunków zwierząt (Uchwała Nr XV/146/VI/2011).

Pierwsze informacje o płazach parku na Os. Tysiąclecia pojawiły się w pracy magisterskiej Pawłowskiego (1993). Jej autor wykazał, że żyło tam 5 gatunków płazów: traszka zwyczajna, grzebiuszka ziemna, ropucha zielona, żaba wodna i żaba śmieszka (Tab. 1). Najliczniejsza była traszka zwyczajna - ok. 220 osobników. W latach 2010-2011 w parku znaleziono 5 gatunków, wśród nich dwa wcześniej nie obserwowane: ropuchę szarą i żabę trawną. W tym okresie ponownie licznie występowała tu traszka zwyczajna – ok. 100 osobników, jednak najliczniejszym płazem była żaba trawna, której liczebność autor tego opracowania oszacował na ok. 150 osobników (Fot.1-3) (Projekt 2011, Rybacki 2011a, b).

Wprawdzie nazwa użytku pochodzi od nazwy traszki zwyczajnej, jednak drugim ważnym gatunkiem płaza, który żył tam w tym okresie była żaba trawna – obydwie gatunki należą w Polsce do płazów pospolitych i występują na dużym obszarze kraju. Ich status prawny jest podobny: obydwie objęte są częściową ochroną gatunkową, jednak traszka zwyczajna nie została umieszczona w Dyrektywie Siedliskowej, która obejmuje gatunki zwierząt będące w strefie zainteresowania Unii Europejskiej. Natomiast żaba trawna została wpisana do V załącznika Dyrektywy Siedliskowej (Głowaciński 2018).

W sąsiadującym z parkiem od strony zachodniej tzw. stawie Papiernia (inna nazwa staw Kajta, teren dawnej fabryki papieru, powierzchnia ok. 1 ha, odległość od stawów parku 240 m) znaleziono 7 gatunków płazów, w tym żabę jeziorkową, której nie stwierdzono w parku (Pawłowski 1993). Staw Papiernia ma bardzo duże znaczenie dla płazów żyjących w parku na Os. Tysiąclecia, gdyż jest jedynym zbiornikiem wodnym do którego zwierzęta te mogą bezkolizyjnie (nie przekraczając ruchliwych ulic) migrować w celu rozrodu, w przypadku, gdy małe stawy w parku wyschną.

Teren parku na Os. Tysiąclecia w 2011 r. spełniał szereg ustawowych kryteriów użytku ekologicznego. Znajdowały się w nim miejsca rozrodu płazów: dwa zbiorniki wodne i rowy oraz ich siedliska lądowe i kryjówki: liczne kępy drzew i krzewów, które razem tworzyły stanowisko chronionych płazów w pełnym zakresie biologicznym. Wymienione elementy środowiska parku, w połączeniu z innymi (np. roślinność trawiasta, naturalne i sztuczne kryjówki – nory gryzoni, przyloty kamieni) tworzyły siedlisko kilku gatunków płazów, które

jest ich ważną ostoją w tak silnie antropogenicznym środowisku miejskiego blokowiska, zapewniającą jednocześnie odbycie całego cyklu rozwojowego: od jaja do osiągnięcia dojrzałości płciowej.

Płazy żyjące w parku stanowią 44% fauny płazów krajowych oraz 61% płazów żyjących na nizinach Polski. Wszystkie wymienione płazy są objęte ochroną gatunkową. Wprawdzie nie ma wśród nich gatunków rzadkich, jednak występowanie tak wielu gatunków w tak silnie przekształconym i ubogim środowisku miejskim jest godne ochrony.

Tabela 1. Płazy parku na Osiedlu Tysiąclecia

Lp	Nazwa gatunkowa	Szacunkowa liczebność		
		Pawłowski 1993	Projekt 2011	Rybacki 2011
płazy znalezione na terenie parku na Os. Tysiąclecia				
1	Traszka zwyczajna	220	100	150
2	Grzebiuszka ziemna	5	brak	
3	Ropucha szara	brak	2	
4	Ropucha zielona	100	2	
5	Żaba wodna	10	20	
6	Żaba śmieszka	10	brak	
7	Żaba trawna	brak	20	

2. Zagrożenia płazów żyjących na terenie użytku ekologicznego „Traszki Ratajskie”

Zagrożenia płazów na tym terenie wynikają przede wszystkim z lokalizacji użytku ekologicznego w obrębie dużego obszaru o zwartej zabudowie blokowej 3 dużych osiedli: Tysiąclecia, Rusa i Lecha. W bezpośrednim sąsiedztwie użytku, przy jego południowej granicy znajduje się linia tramwajowa, a dookoła całego terenu szereg ruchliwych ulic, które uniemożliwiają płazom swobodne przemieszczanie się do innych siedlisk. Jedynym ekologicznie przyjaznym obszarem sąsiadującym bezpośrednio z użytkiem „Traszki Ratajskie” jest wspomniany już staw Papiernia, który wraz z zadrzewionym otoczeniem zajmuje powierzchnię ok. 4 ha (Ryc. 2).

Wśród zagrożeń płazów o charakterze antropogenicznym można wymienić jeszcze: przypadkowe rozdeptywanie i rozjeżdżanie płazów na ul. Radziejewskiego i na alejkach parkowych, zaśmiecanie i zarastanie zbiorników wodnych, małą powierzchnię zwartych krzewów, stanowiących siedliska lądowe, małą liczbę bezpiecznych zimowisk, odpornych na niską temperaturę.

Jednak ta niekorzystna lokalizacja, w centrum kilku osiedli, nie jest największym problemem żyjących tu płazów. Niektóre gatunki mają duże zdolności adaptacyjne i potrafią przystosować się do trudnych warunków życia w mieście. Jednym z takich przykładów jest bardzo liczna (ok. 1000 osobników) populacja traszki zwyczajnej, która przez długie lata żyła w centrum Poznania, w betonowym zbiorniku pomiędzy ul. Poznańską a nasypem linii kolejowej (obecnie jest tu parking) (Pawłowski 1993).

Już w kilka lat po utworzeniu użytku pojawiło się zagrożenie, które w dłuższym okresie czasu może doprowadzić do całkowitej zagłady żyjących w nim płazów. Zagrożeniem tym jest bardzo niski poziom wody. Dwa małe stawy na terenie użytku już od dawna zasilane są jedynie wodą z opadów, których w ostatnich latach jest coraz mniej. Autor od 2010 r. prowadzi systematyczny monitoring płazów i ich siedlisk wodnych w pobliżu autostrady A2 na odcinku Świecko – Nowy Tomyśl (projekt realizowany przez poznańską firmę ECO-III). Monitoring ten obejmuje ponad 50 zbiorników naturalnych i sztucznych na odcinku 100 km autostrady. Znaczne pogorszenie się stosunków wodnych w małych zbiornikach będących miejscami rozrodu płazów zaobserwowano już w 2017 r. i proces ten cały czas trwa. Wieloletnie prognozy meteorologiczne nie są optymistyczne, więc na razie nie można oczekiwać poprawy stosunków wodnych także w stawach użytku „Traszk Ratajskie”.

Na zdjęciach satelitarnych zrobionych kilka lat temu (geoportal.gov.pl) widać, że obydwa stawy wyglądają bardzo źle: cała powierzchnia misy zbiorników jest zarosnięta zwartym szuwarem trzciny pospolitej i nigdzie nie widać otwartego lustra wody – prawdopodobnie w czasie robienia zdjęć obydwa stawy były suche (Ryc. 3). W czasie wizji lokalnej przeprowadzonej w kwietniu 2011 r. autor stwierdził, że poziom wody w obu stawach jest odpowiedni do rozrodu płazów (Fot. 1-6). Wtedy też w części 2a stawu 2 (Ryc. 2) udało się zaobserwować ponad 100 osobników żaby trawnej, w większości samców, w czasie godów, także liczne złożone jaja. Wizja lokalna z sierpnia 2020 r. (Fot. 7-11) przyniosła zupełnie odmienne wyniki: obydwa stawy były praktycznie całkowicie suche, jedyne miejsce z wodą znaleziono w stawie 1 – powierzchnia ok. 1,5 m², głębokości do 5 cm.

3. Opinia o projekcie ujęcia wód deszczowych z dachu szkoły i zasilanie nimi stawów użytku ekologicznego „Traszk Ratajskie”

Wydaje się, że obecnie projekt ten jest jedynym sensownym rozwiązaniem problemu stałego zasilania stawów w wodę. Jest to wprawdzie projekt dość nowatorski, jednak podobne działania były podejmowane z powodzeniem już wcześniej, m.in. na Naramowicach w Poznaniu, gdzie wodą z opadów zasilono wysychające stawy na terenie Rezerwatu „Żurawiniec”. Opis projektu przedstawiony przez jego autora mgr. inż. Krzysztofa Paszczaka zawiera wszystkie najważniejsze punkty, których realizacja powinna w znaczący sposób poprawić warunki siedliskowe w stawach oraz zapewnić odpowiednią ochronę płazów w czasie realizacji projektu.

Jako zoolog autor tej opinii nie analizuje szczegółów ściśle technicznych projektu, a jedynie najważniejsze działania, których realizacja będzie miała bezpośredni wpływ na te 2 najważniejsze elementy: poprawa siedliska wodnego + bezpieczeństwo płazów.

Już na wstępie autor projektu przytacza zalecenia uchwały Rady Miasta Poznania w sprawie powołania użytku „Traszk Ratajskie”, dotyczące jego czynnej ochrony:

- 1) zapobieganie obniżeniu poziomu wód gruntowych,
- 2) usuwanie nadmiaru trzciny i roślin drzewiastych.

Właśnie te dwa – bardzo istotne zadania – są głównym celem projektu.

Ad 1. Stałe zasilanie stawów w wodę

1A. Zasilanie ma zostać zrealizowane przez doprowadzenie do nich wód opadowych z dachów budynku sąsiedniej szkoły podstawowej na Osiedlu Tysiąclecia (Ryc. 2). Bardzo

istotne jest to, że system doprowadzający wodę będzie stanowił odrębny systemu kanalizacji deszczowej wokół budynków szkoły, który będzie zbierał wodę opadową tylko z powierzchni dachów i będzie odizolowany od dopływu innych wód opadowych z zanieczyszczonych powierzchni, takich jak ulice, parkingi.

1B. Kolejnym ważnym elementem tej instalacji jest jej okresowe retencjonowanie w zbiorniku retencyjnym, który ma znajdować się pomiędzy szkołą a stawem nr 1. Dzięki temu po dużych opadach deszczu woda nie będzie wpływała do stawu 1 zbyt gwałtownie, gdyż to mogłoby doprowadzić do zniszczenia istniejącej w nim równowagi biologicznej – roślinność, wyrwy w dnie, zalanie stawu nadmiarem wody – niektóre płazy lubią tylko płyć, płoszenie płazów itd. Retencjonowanie umożliwi także kontrolowane zaopatrywanie stawu według potrzeb, co jest również dodatkowo możliwe na już istniejącym wylocie do kanalizacji deszczowej (Kd) na skarpie stawu.

1C. Korzystne jest zasilanie w wodę stawu 2 krótkim rurociągiem przelewowym, do którego wlot na obrzeżach stawu 1 będzie w studni rewizyjnej, co również umożliwi kontrolowanie poziomu napełniania stawu 2, który znajduje się niżej niż staw 1.

1D. Bardzo korzystne jest wykonanie regulowanej zastawki na rowie, poniżej część 2a stawu 2. Część 2a jest okresowo ważnym miejscem rozrodu płazów – obecnie jest to jedyna część obu stawów, nie zarośnięta przez szuwar trzciny (Fot. 1-3, 7, ryc. 2). Dzięki tej zastawce można kontrolować piętrzenie wody i utrzymywać jej wyższy poziom w stawie 2, a także pośrednio w stawie 1.

1E. Korzystne jest również wykonanie zastawki na rowie, przed jego ujściem do stawu Papiernia. Długość tego rowu na odcinku staw Papiernia – zastawka za stawem nr 2 wynosi ok. 200 m. W sprzyjających okolicznościach (obfite opady deszczu) można dzięki temu uzyskać dodatkową powierzchnię wodną dla płazów żyjących na terenie użytku.

Ad 2. usunięcie nadmiaru trzciny ze stawów

2A. Korzystne jest, że trzcina będzie usunięta z dużej powierzchni misy stawów – min. 50% . Trzcina stanowi tu duży problem – jej nadmiar często prowadzi do degeneracji siedliska rozrodczego płazów: taki staw jest silnie zarośnięty, zacieniony, a woda w nim jest chłodniejsza i trudno jest się w niej poruszać. Ważne jest również, że usunięte mają być nie tylko pędy trzciny na powierzchni gleby, lecz także jej kłącza. Gatunek ten rozrasta się i odrasta bardzo szybko i usunięcie tylko samych łodyg zwykle nie przynosi oczekiwanych rezultatów.

2B. Ważne jest, że przy usuwaniu trzciny zostaną zachowane środki ostrożności w przypadku, gdy wśród jej kłaczy będą znajdowały się jakieś płazy. Wszystkie płazy, nie tylko traszki, powinny zostać wyniesione poza misę stawów. Jeżeli prace będą wykonywane późną jesienią (termin zalecany) to płazy powinny zostać umieszczone pod kontrolą herpetologa we wcześniej przygotowanych miejscach, gdzie będą mogły bezpiecznie przezimować. Dlatego wskazane jest, aby przed rozpoczęciem prac remontowych w misie zbiornika teren został dokładnie sprawdzony przez herpetologa, który wyłapie potencjalne płazy i przeniesie je w odpowiednio przygotowane miejsca.

2C. Bardzo korzystne jest ręczne odmulenie dna stawów na głębokość do 40 cm. Dzięki temu zdecydowanie poprawią się warunki tlenowe w stawach i nie będą one tak szybko zarastać w przyszości.

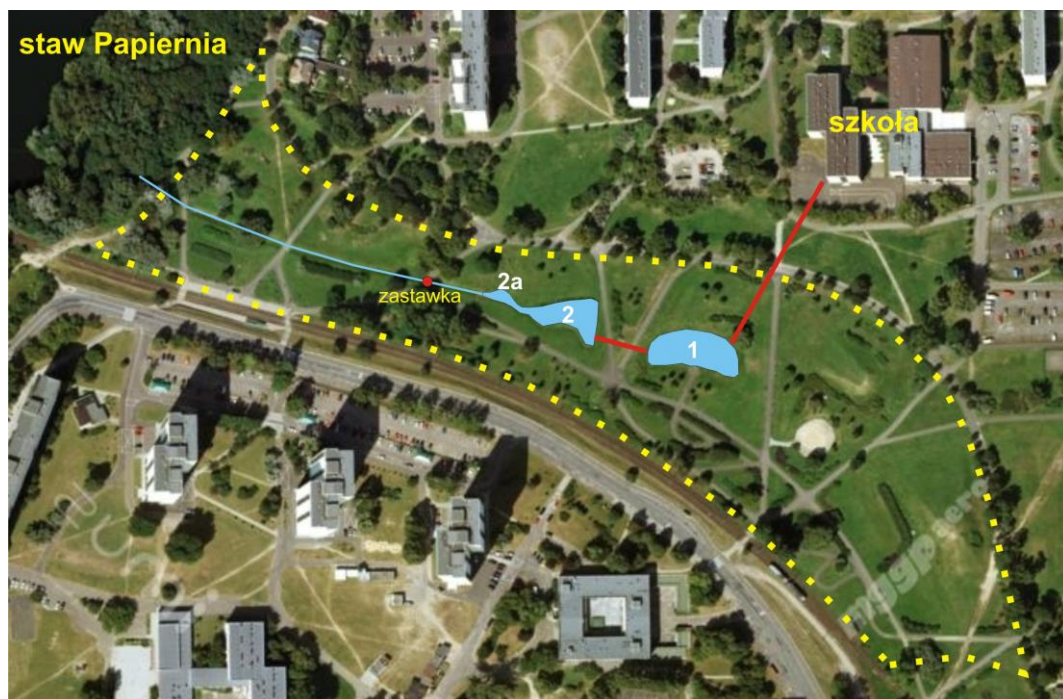
2D. Bardzo korzystny jest zapis, że wszystkie ważne prace prowadzone na dnie i obrzeżach stawów powinny być wykonywane pod nadzorem herpetologa, w określonym terminie i porze roku – zalecany jest okres prac od końca października do początku lub końca marca w zależności od tego, kiedy nastąpi koniec zimy. Dzięki temu do minimum zostanie ograniczone narażenie płazów na śmierć lub zranienie.

3D. Jeżeli z pewnych względów prace przedłużą się na miesiące wiosenne, w których płazy rozpoczynają wędrówki do miejsc rozrodu, to teren budowy należy ogrodzić prostym, tymczasowym ogrodzeniem ochronnym z geotkaniny. zasady budowy przedstawiono w poradniku Kurka, Rybackiego i Sołtysiaka.

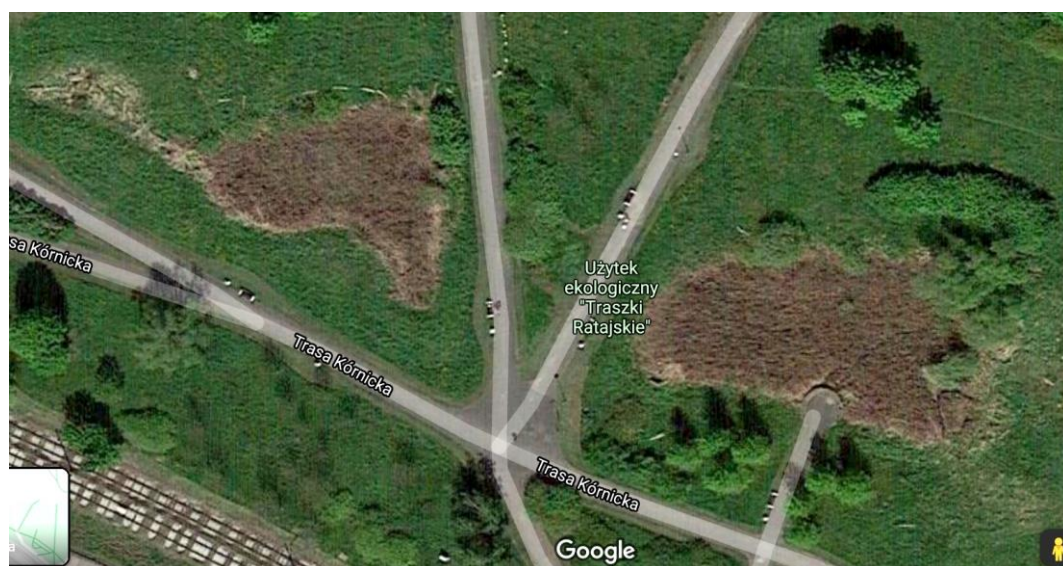
Dokumentacja graficzna

Ryc. 1. Lokalizacja użytku „Traszk Ratajskie” wśród zwartej zabudowy osiedlowej
(geoserwis.gdos.gov.pl)

Ryc. 2. Lokalizacja stawów i projektowanego systemu ich zasilania w wodę na terenie użytku „Traszkі Ratajskie”. Kolor niebieski nie oznacza powierzchni lustra wody, a jedynie powierzchnie misy zbiorników, kolor czerwony – schematyczny przebieg systemu zasilania w wodę deszczową z dachu szkoły

Ryc. 3. Stan stawów na terenie użytku – całkowicie zarośnięte, lustro wody niewidoczne (geoportal.gov.pl)

Fot. 1. Część 2a stawu zachodniego 2, w którym w 2011 r. rozmnażało się ponad 100 żab trawnych – widoczne jako małe punkciki na powierzchni wody (fot. M. Rybacki)

Ryc. 2. Żaby trawne w czasie godów w stawie 2a, kwiecień 2011 (fot. M. Rybacki)

Ryc. 3. Żaby trawne w czasie godów w stawie 2a, kwiecień 2011 – na zdjęciu jest min. 13 samców (fot. M. Rybacki)

Fot. 4. Staw 2 (zachodni), maj 2011 (fot. M. Rybacki)

Fot. 5. Staw 1 (wschodni), maj 2011 – widok od strony zachodniej (fot. M. Rybacki)

Fot. 6. Staw 1, najgłębsze miejsce w zbiorniku, maj 2011 – widok od strony północnej (fot. M. Rybacki)

Fot. 7. Część 2a stawu 2, sierpień 2020 r. (fot. M. Rybacki)

Fot. 8. Staw 2, sierpień 2020 – widok od strony wschodniej (fot. M. Rybacki)

Fot. 9. Staw 1, sierpień 2020 – widok od strony zachodniej (fot. M. Rybacki)

Fot. 10. Staw 1, najgłębsze miejsce w zbiorniku, sierpień 2020 – widok od strony północnej – to samo ujęcie przedstawia fot. 6 (fot. M. Rybacki)

Fot. 11. Staw 1, sierpień 2020 – jedyne miejsce z wodą: powierzchnią ok. 1,5 m², głębokość do 5 cm (fot. M. Rybacki)

Literatura

- Głowaciński Z. 2018. Ochrona płazów i gadów w Polsce. W: Z. Głowaciński, P. Sura (red.). Atlas płazów i gadów Polski. Status – rozmieszczenie – ochrona. PWN, Warszawa, ss.: 162-170.
- Kurek R., Rybacki M., Sołtysiak M. 2011. Poradnik ochrony płazów. Ochrona dziko żyjących zwierząt w projektowaniu inwestycji drogowych. Problemy i dobre praktyki. Stowarzyszenie Pracownia na Rzecz Wszystkich Istot, Bystra., 164 str.
- Pawłowski A. 1993. Płazy miasta Poznania. Praca magisterska. Zakład Zoologii Ogólnej UAM i Zakład Badań Środowiska Rolniczego PAN, Poznań.
- Projekt społeczny użytku ekologicznego w parku na Osiedlu Tysiąclecia. 2011. Maszynopis. Mieszkańcy Os. Tysiąclecia w Poznaniu, Klub Przyrodników Koło Poznańskie, Grupa Traszka.
- Rybacki M. 2011a. Waloryzacja przyrodnicza wraz z opracowaniem zaleceń ochronnych dla obszarów cennych przyrodniczo – sporządzenie waloryzacji przyrodniczej i opracowania przyrodniczego kontekście powołania użytku ekologicznego na terenie przy Osiedlu Tysiąclecia. Maszynopis, opracowanie dla Wydziału Ochrony Środowiska Miasta Poznania.
- Rybacki M. 2011b. Określenie granic strefy ochrony traszek, szczegółowego zakresu czynności oraz użytkowania parku w celu zachowania populacji płazów na terenie parku na Os. Tysiąclecia. Maszynopis, opracowanie dla Zarządu Zieleni Miejskiej w Poznaniu.
- Rybacki M. 2015. Opinia dotycząca przeprowadzonych działań w ramach ochrony płazów na terenie Parku Tysiąclecia (Poznań – Rataje). Maszynopis, opracowanie dla Zarządu Zieleni Miejskiej, Poznań.

Rybacki M. 2016. Zalecenia dotyczące działań w ramach czynnej ochrony płazów w trakcie realizacji przebudowy linii tramwajowej na Os. Tysiąclecia w Poznaniu. Maszynopis, opracowanie dla Wydziału Ochrony Środowiska Miasta Poznania.

Rybacki M. 2019. Uwagi na temat prac remontowych na terenie użytku ekologicznego Traszki Ratajskie. Maszynopis, opracowanie dla Wydziału Kształtowania i Ochrony Środowiska Miasta Poznania.

Uchwała Nr XV/146/VI/2011 Rady Miasta Poznania z dnia 12 lipca 2011 r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego "Traszki Ratajskie". Dziennik Urzędowy Województwa Wielkopolskiego Nr 232, poz. 3736, z dnia 2011-08-29.

dr Mariusz Rybacki, herpetolog

specjalista ds. ochrony płazów o gadów